Αλέξανδρος Νεχαμάς

Πηγή: ΤΑ ΝΕΑ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ | Σελ.: 95 | Ημερομηνία έκδοσης: 23-03-2019

Επιφάνεια: 1002.79 cm² | Αρθρογράφος: | Κυκλοφορία: 24590

Θέματα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ο καθηγητής Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πρίνστον μιλάει για τη φιλοσοφία της φιλίας με αφορμή το πρόσφατο βιβλίο του στο Μεταίχμιο

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗ

Αλέξανδρος Νεχαμάς

Ο Αριστοτέλης και οι Sopranos

Κατά την πρόσφατη επίσκεψή του στην Αθήνα ο καθηγητής Φιλοσοφίας, Ανθρωπιστικών Σπουδών και Συγκριτικής Φιλολογίας του Πρίνστον είδε στις βιτρίνες των βιβλιοπωλείων το καινούργιο βιβλίο του «Περί φιλίας» («αγόρασα και τρία αντίτυπα για να τα χαρίσω», όπως είπε στη συνέντευξή μας). Πρόκειται για την προσωπική ανάγνωση της βασικής αριστοτελικής έννοιας με αναφορές στην τέχνη, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο. Από τον Δον Κιχώτη και τους Μπουβάρ και Πεκισέ ώς τα τηλεοπτικά δίδυμα της αμερικανικής τηλεόρασης «που κρατούσαν συντροφιά σε μοναχικούς ανθρώπους κάνοντάς τους να νιώθουν "φιλαράκια"». Στη συνέντευξη αντικρίζει κανείς ό,τι διαβάζει και στο βιβλίο: τον επίκαιρο στοχασμό – στην εποχή των social media – σε συνδυασμό με την εκλαϊκευμένη αφήγηση. Σ' αυτόν τον δρόμο ο Αλέξανδρος Νεχαμάς, τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών από το 2018, είναι συνοδοιπόρος με ορισμένους από τους σημαντικότερους στοχαστές της σύγχρονης φιλοσοφίας.

ΟΤΑΝ ΑΚΟΥΩ τη λέξη φίλος, το πρώτο που μου έρχεται κατά νου είναι η έκφραση «δικός μου». Και αυτό μπορεί να σημαίνει πολλά: ο φίλος μου, η σύζυγός μου, ο οπαδός της ίδιας ομάδας, ο Ελληνας. Ο φίλος είναι ο άνθρωπος τον οποίο αγαπάς και εκτιμάς όχι γι' αυτά που μπορεί να κάνει για σένα, όχι για την ηδονή που μπορεί να σου παράσχει, αλλά απλώς επειδή είναι αυτός που είναι. Τα ενδιαφέροντά του, οι αξίες και τα προβλήματά του είναι, τουλάχιστον εν μέρει, και δικά μου. Πολλές φορές μάλιστα είμαι διατεθειμένος να θυσιάσω το δικό μου ενδιαφέρον για το δικό του.

ΝΟΜΙΖΩ ότι έχουμε παρερμηνεύσει την έννοια της φιλίας στον Αριστοτέλη, η οποία, παρεμπιπτόντως, κατέχει κεντρική θέση στο μεγάλο του βιβλίο «Ηθικά Νικομάχεια». Επειδή η λέξη έφτασε σε εμάς αυτούσια, νομίζουμε ότι όλα τα είδη φιλίας που περιγράφει είναι ίδια. Κι όμως, στα νέα ελληνικά δεν μπορούμε να αποδώσουμε το βάθος της. Για τον Αριστοτέλη, υπάρχει η φιλία «καθ' ηδονήν», «κατά το χρήσιμον» και «κατ' αρετήν». Μόνο η τελευταία έχει σχέση με τη δική μας λέξη. Σε ένα παράδειγμα: όταν λέμε ότι αγαπάμε κάποιον για την εξυπνάδα του, δεν υπονοούμε ότι δεν υπάρχουν και άλλοι έξυπνοι για να γίνουν φίλοι μας. Εννοούμε ότι μας ενδιαφέρει η εξυπνάδα που εκφράζει ο φίλος μας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΙΑ ή αυτό που λέμε «φιλικά κράτη» υπάρχουν, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, μόνο «κατά το χρήσιμον». Ουσιαστικά αντικαθιστούμε εδώ την έννοια του συμφέροντος. Εχει κυκλοφορήσει πρόσφατα στις ΗΠΑ ένα βιβλίο που περιγράφει πώς μπορούμε να οργανώσουμε την κρατική διοίκηση με βάση την πολιτική φιλία του Αριστοτέλη. Δεν γίνεται.

ΓΙΑ ΝΑ ΠΕΡΙΓΡΑΨΕΙΣ ΣΩΣΤΑ τη φιλία στη λογοτεχνία, πρέπει να δείξεις μια σχέση που επαναλαμβάνεται, δεν είναι ενδιαφέρουσα και την παρουσιάζεις ως τέτοια. Και γι' αυτό ακριβώς λέω ότι το «Μπουβάρ και Πεκυσέ» του Φλομπέρ είναι το μεγαλύτερο βιβλίο για τη φιλία. Αντιθέτως, η γλώσσα του σώματος, που περιέχει το δράμα, ο κινηματογράφος και η τηλεόραση προσφέρονται περισσότερο. Επιπλέον το είδος που προσφέρεται για την απόδοση της φιλίας είναι το πικαρέσκ: ο Δον Κιχώτης. Και ποιοι είναι οι σύγχρονοι Δον Κιχώτης και Σάντσο Πάντσα; Ο Σέρλοκ Χολμς και ο Γουότσον, ο Νίρο Γουλφ και ο Αρτσι Γκούντγουιν. Ο αναγνώστης παρακολουθώντας τις επαναλαμβανόμενες περιπέτειές τους νιώθει «φίλος» τους.

ΤΑ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΣΕΝΑΡΙΑ μέχρι πριν από κάποια χρόνια ακολουθούσαν το είδος του πικαρέσκ. Στάρσκι και Χατς, Κάγκνεϊ και Λέισι, οι σκληροί του Μαϊάμι κ.ά. Κάθε εβδομάδα ένα επεισόδιο που ξεκινούσε από την

> **Το «Μπουβάρ και Πεκισέ» του Φλομπέρ είναι το μεγαλύτερο βιβλίο για τη φιλία**

αρχή. Αυτό άλλαξε με το «Hill Street Blues» του Στίβεν Μπότσκο, όπου η υπόθεση δεν ολοκληρωνόταν σε κάθε επεισόδιο. Από αυτή τη γραμμή φτάσαμε στους Sopranos, οι οποίοι είναι ένα «μυθιστόρημα».

ΣΤΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ του Αχιλλέα και του Πατρόκλου, του Αμλετ και του Οράτιου, ακόμη και των Στάρσκι και Χατς υπάρχει πάντα μια ιεραρχία. Δεν είναι ακριβώς η φιλία που εννοούμε. Πάντοτε ένας ξεχωρίζει, επειδή ο άλλος αρνείται και παραχωρεί ώς ένα σημείο την αυθεντικότητά του. Ξέρει όμως ότι ο φίλος του δεν θα το εκμεταλλευθεί. Το άτομο – και όχι ο ρόλος – έχει μια αξία αναντικατάστατη στη φιλία.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ το μοντέλο της αγάπης για τον φίλο είναι ο εαυτός μας. Οπως και στο «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν». Η μεγάλη διαφορά είναι ότι στον Ιησού ο άλλος είναι οι πάντες.

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ έχει εγκαταλείψει τη φιλία, δεν την απασχολεί ως έννοια. Κι αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι μετά τον Διαφωτισμό και την άνοδο του ατομικισμού οι φιλόσοφοι ασχολήθηκαν με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον μεμονωμένο άνθρωπο. Ο σεβασμός στον Καντ, για παράδειγμα, είναι η χριστιανική ηθική.

ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ οι στοχαστές προσπαθούν να υποτάξουν τη φιλία κάτω από την ηθική, κάτι στο οποίο προσωπικά αντιτίθεμαι. Είναι ένα φαινόμενο γενικότερο: όλο και περισσότεροι ταυτίζουν όλες τις αξίες με τις ηθικές (moral). Δύο φιλόσοφοι εντελώς διαφορετικοί μεταξύ τους, η Μάρθα Νουσμπάουμ και ο Ρίτσαρντ Ρόρτι, υποστηρίζουν ότι το μυθιστόρημα σε κάνει ηθικά καλύτερο άνθρωπο. Ε, όχι, μπορεί να σε κάνει, αλλά μπορεί και να μη σε κάνει. Μας το δείχνει το παράδειγμα των ναζί που έκαιγαν τους Εβραίους και άκουγαν κλασική μουσική. Εκτός από τις ηθικές αξίες, λοιπόν, υπάρχουν οι αξίες του Σωκράτη: «πώς θα ζήσουμε». Η ζωή δεν εξαντλείται στην ηθική. Αυτό υποστηρίζουν η Σούζαν Γουλφ («The plurality of values») και ο συνάδελφός μου Χάρι Φράνκφουρτ («panmoralism»).

Η ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΑΣ είναι πολλές φορές ένα τοτέμ. Δείτε τι γίνεται με τις μετακινήσεις προσώπων στα κόμματα την τελευταία περίοδο. Μια πλήρης εργαλειοποίηση των εννοιών. Αν δεις ότι μια «φιλία» διαλύεται με την πρώτη διαφοροποίηση συμφερόντων, καταλαβαίνεις ότι δεν υπήρξε ποτέ πραγματική φιλία.

Ο καθηγητής Φιλοσοφίας Αλέξανδρος Νεχαμάς

Αλέξανδρος Νεχαμάς
ΠΕΡΙ ΦΙΛΙΑΣ
Μτφ. Θεοφάνης Τάσης, Μεταίχμιο, σελ. 326
Τιμή: 17,70 ευρώ

Οι Ντέιβιντ Σόουλ και Πολ Μάικλ Γκλέιζερ στην τηλεοπτική σειρά «Στάρσκι και Χατς» που δημιούργησε ο Γουίλιαμ Μπλιν το 1975